

Микола ЖУЛІНСЬКИЙ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ГЕДОНІЗМ ЯК СЕНС ЖИТТЯ

Гедоністично-споживацькі форми поведінки людей в сучасному суспільстві і падіння моралі є надзвичайно актуальними. Стаття присвячена аналізу сенсу життя людини, в залежності від рівня її свідомості і відповідно від задоволення, яке відповідає цим рівням свідомості, з позиції духовної філософії Шрі Ауробіндо.

Ключові слова: гедонізм, свідомість, фронтальна істота, психічне, плани свідомості.

Постановка проблеми. В наш час великих соціальних зрушень проблема гедонізму набирає особливо актуального значення. У суспільстві відбувається різка переорієнтація на речі. Все перетворюється у власність: майно, земля, природні надра, освіта, засоби виробництва. Людина оцінюється за кількістю майна. Багатство стає мірилом щастя. Заради досягнення матеріальних благ людина відмовляється від особистої свободи, від свого “я”, яке постійно змінюється у відповідності з принципом “я такий, який вам потрібен”, перетворює себе на товар і прагне на ринку праці якнайдорожче себе продати, враховуючи свою освіту, кваліфікацію і професійний досвід.

Руйнуються моральні засади. Знання розглядаються як власність, а не як інструмент пізнання. Усе оцінюється з позицій утилітаризму. Змінюється ставлення людини до природи. Освіта і культура фінансуються по залишковому принципу. Філософія перестала бути дієвою і перетворюється у філософствування. Людина повністю підпорядковується системі, добровільно відмовляючись від особистої свободи.

Зміна соціально-економічних і політичних умов у суспільстві створила умови, які призвели до зміни психології людини. Ідеалом суспільства став буржуазний спосіб життя. Настав час “зривання масок”. Приховані процеси накопичення матеріальних благ набрали відкритих форм. Ціллю життя для багатьох став радикальний гедонізм – розбагатіти або добитись задоволення будь-яким шляхом, нехтуючи законами і моральними цінностями. Посилилася різка поляризація суспільства на багатих і бідних.

Майновий стан породив безмежний егоїзм у одних і відчуття неповноцінності у інших. До чого це зможе призвести і що може стати наслідком такого психологічного стану людей? Як при цьому зберегти стабільність у суспільстві? Чому багатими стали люди з не найкращими моральними принципами? Чи призведе людину накопичення багатств до щастя? Які небезпеки таїть у собі гедонізм для конкретної людини і суспільства і чи можливо їх уникнути?

Незважаючи на достатню вивченість і велику кількість праць проблеми гедонізму практично не розглядались як явища, пов’язані з рівнями

свідомості. Психологічний гедонізм, спираючись на психологічні засади поведінки людини, вбачає їх основними в висвітленні цієї проблеми. Це питання індивідуального становлення, а тому без ґрунтовного дослідження природи людини, без урахування ментального розвитку індивідуума, його духовного і морального рівня досить складне.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження гедонізму охоплюють майже весь спектр проблеми від його виправдання (Ламетрі, Сад) до нездатності гедонізму змінити життя (Е. Шумахер, Д. Медіус). Спалаху гедоністично-споживацьких форм поведінки людей і падінню моралі в сучасному суспільстві присвятили свої дослідження Д. Белл і О. Тоффлер. Проблемами насолоди тіла, спокус і бажань займалися Ж. Бодрійар, Ж. Делез, Ж. Лакан. Дослідження Е. Фромма [6] щодо проблем буття і володіння, як основних проблем сучасного суспільства і виживання людства також привели його до висвітлення проблем гедонізму. Етичним проблемам гедонізму присвячували свої дослідження А. Швейцер і Е. Ф. Шумахер.

Мета статті полягає у розширенні розуміння гедонізму як сенсу життя людини, виходячи із вчення індійського філософа, поета, революціонера й гуру, Шрі Ауробіндо (1872–1950), про рівні свідомості.

Виклад основного матеріалу. Будь – яка людина, незалежно від походження, освіти, виховання і національної приналежності, сенс свого життя бачить у тому, щоб уникнути страждань і отримати якомога більше радощів і задоволення від життя. Мета отримання радощів і задоволення є основною рушійною силою в діяльності людини.

Майбутнє належить молодим. Сьогодні все більше молодих людей хочуть гарно жити, прагнуть відчутти смак життя, зробити його яскравим, приємним і незабутнім, але поняття добра і зла втратили свою конкретність і перестали бути ключовими в практичній діяльності людини. Звуження життєвих інтересів до збагачення і підпорядкування цьому практичної діяльності розвиває в людині негативні якості: жадобу, заздрість, гординю, брехню, ненависть, байдужість та інші, які психологія відносить до негативних, а релігія до гріхів. Почуття мотивують, фільтрують, організують і спрямовують сприйняття думки, керують розумом і фізичною активністю індивідуума і спрямовують її в живе русло. Добром часто вважається все, що приносить задоволення і позбавляє людину страждань. Таке відношення до життя часто вступає в конфлікт із природним призначенням людини. Форми й інтенсивність прояву емоцій і почуттів у значній мірі залежать від соціальних факторів виховання, освіти, рівня культури, середовища, традицій.

Сучасна психологія, спираючись на фізіологію людини, бачить джерелом задоволення саму цю людину. Основною її діяльністю є опитування, дослідження, постановка експериментів і безпосереднє спостереження за поведінкою, вчинками, реакцією людини на певні подразники, часто не торкаючись мотивацій.

Філософія, розглядаючи питання сенсу життя як свободу вибору, залишає поза увагою індивідуальний розвиток людини, тоді як отримання задоволення знаходиться в прямій залежності від духовного і інтелектуального рівня індивідуума. Отримання насолоди від життя у звичайної людини, у людини релігійної або у духовної різне, і цього неможливо не помітити.

Помістивши людину в центр всесвіту і відокремивши її від впливу надсвідомих сил, філософська наука розглядає її як замкнуту систему, повністю залежну від ментального розвитку. Абсолютизувавши задоволення як прояв психологічного стану людини, вона прагне на основі наслідків зробити універсальні висновки, що неможливо, не знаючи першопричин. Життя довело, що накопичення матеріальних благ не дає людині сподіваного щастя і в кінцевому підсумку веде до загибелі людської цивілізації. Змінити відношення людини до життя можна тільки на основі індивідуального, змінивши саму природу людини.

У своєму духовному вченні, яке апелює до синкретичного релігійного досвіду, Шрі Ауробіндо виходить зі свого експериментального методу, аби довести, що наші думки, воля і бажання приходять до людини ззовні, із надсвідомих всеосяжних планів, які не залежать від людини. Видимість стабільності утворюється постійним повторенням і поверненням одних і тих же вібрацій, тому що довжина хвилі, яку ловить людина, завжди одна й та ж. У певному сенсі людина є нічим іншим, як складним згустком ментальних, нервових і фізичних звичок, які утримуються вкупі декількома керуючими ідеями, бажаннями й асоціаціями, така собі наземна приймальна станція.

Згідно теорії еволюційної свідомості Шрі Ауробіндо, людина складається з різних фрагментів або рівнів свідомості, кожний з яких має свою індивідуальність, свій особливий центр і живе своїм життям, незалежним від інших фрагментів. Всі ці центри свідомості людини покриваються голосом розуму, який усе глушить і привласнює собі. В людині все металізується. Проте розум – це лише один тип вібрацій, тільки один із центрів свідомості, тільки одна форма свідомості. Він не є джерелом знань. Він тільки їх накопичувач і організатор. Його істинна функція полягає в тому, щоб надати форму всім тим вібраціям, які приходять ззовні.

В залежності від виховання людина реагує на одні вібрації більше, ніж на інші. Особливість характеру, здібності, нахили, тенденції – все це набір звичок, які викристалізувалися в людині в особистість. Ці звички людина отримує ззовні і від оточення, за законами її виховання, і саме вони вибирають те, чого хоче людина, чого вона бажає, що їй подобається. Видимість стабільності створюється постійним повторенням одних і тих же вібрацій. Це те, що формує фронтальну істоту людини, або як ми її звично називаємо, особистість.

Фронтальна істота приводиться в рух цілою ієрархією світів, або планів свідомості і людина лише інструмент в цій механіці. Її існування поверхневе. Людина живе від випадку до випадку. Вона не бачить світ таким, яким він є

насправді. Її розум все спотворює тому що переповнений бажаннями, страхами і переконаннями, а свідомість розсіяна в тисячах думок, які вимотують і втомлюють. Вона живе своїми відчуттями, збудженнями і реакціями, всюди, в усіх явищах, предметах і людях бачить тільки себе. Усе це не її, усе приходить ззовні.

Але у людини, крім зовнішніх центрів свідомості, є власна свідомість – сила, яка має свою індивідуальність. Це психічне, як його називає Шрі Ауробіндо, наш істинний центр, наше істинне “я”, яке незалежне від зовнішніх чинників. У чистому вигляді індивідуальної сили – свідомості людини не існує. Вона концентрується за центрами свідомості – за ментальним, коли людина думає, виявляє волю або щось виражає, за вітальним, коли відчуває, переживає або страждає, або за фізичним, коли їй чогось хочеться. Звільнена від гудіння розуму свідомість – сила – це радість. Вона конкретна, нею можна впливати на інших людей, оволодіти вітальним або змінювати події. Це вона пізнає світ.

Вібрації задоволення людина також отримує ззовні, які є проявом вітального, тобто тієї частини розуму, яка дає виправдання нашим почуттям. Вітальне намагається засмоктати свідомість людини на рівень своїх інтересів, повністю заволодіти розумом. Бажання щось задовольнити інколи стає настільки сильним, що людина цілковито підпорядковує свою діяльність його досягненню.

Людина, яка має силу волі, здатна нав'язати вітальному свої ментальні і моральні правила, але при цьому, нашттовхуючись на великий опір вітального, вона втрачає свою життєву енергію, стає байдужою і втрачає смак життя. Самодисципліною можна задушити силу бажання, але на зміну забороні приходить страждання, і достатньо розслабитись, як заборона на щось силою вітального руйнується і перетворюється на свою протилежність: “заборонений плід – солодкий”. Така подвійна природа задоволення робить його важко регуляторним і уже в силу цього воно не може бути сенсом життя.

Вітальне – це не тільки місце багатьох страждань і неспокою, але і джерело великої енергії. Головна проблема вітального в тому, що воно брехливо поєднує себе зі всім, що з нього виходить. Шрі Ауробіндо характеризує вітальне як джерело великих труднощів.

Неможливість отримати задоволення перетворюється на свою протилежність у страждання, все миттєво поринає в трагічну атмосферу і породжує у людей неврози. Вітальні сили, які стоять за цим станом людини, надзвичайно свідомі і прагнуть штовхнути людину на крайній незворотній вчинок. Ці вібрації хаосу, які людина називає “своїми проблемами”, хочуть зруйнувати наші життєві принципи, доказати, що ми нічого не варті, викрити всі наші обмани і недоліки. І чим більший опір людина буде їм чинити, тим жорстокішими й безжаліснішими вони будуть.

Якщо людина знає механізм вітального, вона стає здатною керувати ним, спрямовувати, нейтралізувати і бути незалежною від багатьох бажань.

Мораль відіграє важливу роль у становленні внутрішнього світу людини, проявляє себе в усвідомленні протилежності добра і зла. Джеремі Бентам вважав, що мораль у “найзагальнішому розумінні” – це вчення про мистецтво направляти дії людей таким чином, аби виробляти найбільшу суму щастя. Але чи не винна мораль у тому, – задає питання Ф. Ніцше, – що ніколи не буде досягнута могутність і краса людини? [2].

Шрі Ауробіндо говорить, що вітальне саме по собі байдуже до наших людських сентиментів. Воно не залежить від розуму і від моралі. Мораль не стосується підсвідомого і надсвідомого, вона діє тільки в межах ментального процесу і не приносить справжнього очищення, придушує природу людини, а тому основні поняття моралі “добро” і “зло” вона замінює поняттями “точність” і “неточність”, як такими, що відповідають росту свідомості людини і не суперечать еволюції. “Мораль”, за Шрі Ауробіндо, – це не вітальна мішанина, яка кидає людину із одних крайнощів в інші, а бачення психічного, нашого істинного “Я”.

Усі філософи світу від давнини до наших часів стверджують, що щастя людини знаходиться у самій людині і якою буде людина, таким буде і її життя (Епікур, Сковорода, А. Швейцер, Е. Фромм, Шумахер та інші). Але час доказав, що змінити природу людини за допомогою думаючого розуму неможливо.

Шрі Ауробіндо також говорить, що шлях людини до щастя лежить через індивідуальне, через її істинне “я”, через психічне, але не через рефлексний розум. Для цього спочатку потрібно очистити людську свідомість від ментальної й вітальної мішанини, побачити людину такою, якою вона є насправді, і тільки тоді, змінивши її свідомість, можна змінити природу людини і прийти до нового способу існування.

Для визначення різних типів людського свідомості скористаємось шкалою Шрі Ауробіндо, який розмежовує духовний розвиток людини на п'ять рівнів від найнижчого до найвищого: звичайний розум, вищий розум, осяйний розум, інтуїтивний розум і глобальний розум, а також коротко їх опишемо.

Звичайний розум бачить речі послідовно. В кожний момент він бачить щось одне і не може бачити більше, інакше впаде в протиріччя. Звичайний розум живе в жорсткій системі суперечностей, завжди подрібнює простір і час, категорично відкидає все, що суперечить його істині, як облуду і брехню. Субстанцією цього розуму є сіра маса, яка поглинає будь-яке світло, що опускається згори. Люди, які є носіями звичайного розуму, знаходяться в полоні “тисячі і однієї думки”, що втомлюють і психічно їх вимотують, вони не здатні довго переносити ні радість, ні біль, тому що їх звужена свідомість не може одночасно сприйняти і утримати в собі багато світла.

Вищий розум більш прозорий і вільний. Радість тягнеться довше. Любов стає глибшою і в меншому ступені підкоряється незчисленним правилам нижчих рівнів, приходить розуміння, що таке любов і радість самі по собі.

Люди з таким розумом здатні до узагальнень, але щось по справжньому зрозуміти можуть лише тоді, коли самі собі його пояснять.

Вищий розум є основою осяйного розуму, який сприймається як потік золотого світла, як радість.

Досягнення осяйного розуму супроводжуються спонтанним розквітом творчих сил. Людина перебуває в стані постійного піднесення, у стані творчості. Образи й ідеї переповнюють її свідомість, але вона не може вмістити їх у собі. Істина знаходиться всюди, але людина не здатна конкретно її відчутти, а звідси неясність і неконкретність.

Інтуїтивний розум – це як іскра, що спалахує в безмовності. Він дає доступ до справжнього знання, знання як впізнавання, як прояв ототожнення, зустрічі. Ми знаємо, тому що ми впізнали. Знання – це відкриття самого себе.

Глобальний розум – це вершина людської свідомості, ментального плану, джерело всякої творчої і духовної діяльності, джерело натхнення великих мислителів, пророків і засновників релігій. У носіїв такого розуму свідомість повністю розкрита, вона має всеосяжне бачення, всеосяжну радість, красу і любов. Свідомість бачить великими об'ємами в часі і просторі. Це об'єднуюча свідомість. Всі протилежності сприймаються як елементи всередині великої космічної гармонії. Протилежності нижчих планів – це наслідок нестачі світла. Духовні сили глобального розуму проявляються в людині у вигляді ідей і прагнень, таємно формують її життя і майбутнє.

Можна констатувати, що отримання задоволення людини, як прояву Всеосяжного Вітального, залежить від рівня її свідомості.

Задоволення можна розділити на два види: фізіологічні як досягнення якогось бажання за рахунок когось або чогось, і духовні – за рахунок духовного росту людини.

Фізіологічні задоволення тимчасові, полярні, породжують егоїзм і антагонізм у суспільстві, спонукають людину до аморального способу життя, руйнують її фізичне і духовне здоров'я, переповнені стражданнями, протиставляють людину і природу, ведуть до самознищення людини як виду.

Духовні задоволення – це чиста радість. Вони позачасові й істинні, узгоджуються з еволюційним розвитком людини, роблять людину щасливою, оскільки відповідають природі людини.

Найпростіші задоволення людина прагне отримати із зовнішнього середовища, шляхом привласнення, з найменшими затратами духовних сил.

Для носіїв цих рівнів свідомості обман і насилля найкоротший, найпривабливіший і найпримітивніший шлях до отримання задоволення. Повна залежність психіки і розуму людини від затемнених вітальних вібрацій нижчого рівня – заздрощів, гордині, жадоби, ненависті і страху часто спонукає до аморального способу життя. Такі люди не здатні гармоніювати свої відношення зі світом, а тому страждають різними неврозами. Маючи звужену і затемнену свідомість, вони не здатні довго в собі утримувати задоволення, яке, як правило, спрямоване всередину, на нейтралізацію

вітальних вібрацій. Радість і задоволення нетривкі і короточасні, вони швидко поглинаються сірою субстанцією розуму і вимагають поповнення. Носії цього рівня свідомості найбільш схильні до злочинних дій. Відмежувавши злочинця від злочину як джерела насолоди, держава не ліквідує причину, а людина, перебуваючи в полоні закритих істин, не здатна змінитись. Нейтралізувати внутрішні протиріччя і відповідно антисуспільну спрямованість діяльності такої людини можна тільки за допомогою розширення свідомості.

Купівля задоволення за гроші – другий егоїстичний шлях здобуття насолоди із зовнішнього середовища. Вся діяльність людини зосереджена на здобутті грошей, які стають мірилом життя. Людина, повністю підпорядкована ідеї накопичення багатства, що звужує її бачення, зневажає мораль, егоїстична, вона не бачить потреби і не хоче працювати над розширення своєї свідомості, щоб звільнитися з неї радості, і деградує як особистість. Маючи гроші, людина почувається господарем своєї долі і не обтяжуючи себе, купує будь-що: кохання, майно, дружбу, владу.

Найбільшим і найпотужнішим джерелом отримання задоволення ззовні є влада, а тому вона повинна бути під постійним контролем суспільства. Люди з сильним “Его” і високим інтелектом або витонченим розумом здатні досягти великих висот у владних структурах і принести велику користь суспільству, але якщо можновладець має низькі морально-етичні якості, то це призводить до викривленого усвідомлення своєї ролі в суспільстві, свого призначення провідника нації, відчуття своєї відповідальності перед народом і потреби працювати на його благо. Це стає великим нещастям для суспільства і призводить можновладця до надмірного зловживання владою. Використання влади для задоволення свого Его веде до беззаконня, зниження моралі суспільства і ще більшого затемнення свідомості важкими вітальними вібраціями. Людина повністю попадає в залежність від вітального розуму, який нестерпно вимагає від неї постійного і негайного задоволення. Маючи невичерпні можливості, можновладець мало турбується про розширення своєї свідомості і духовно деградує. Найбільшим нещастям для можновладця стає втрата влади, і чим нижчий рівень його свідомості, тим ця втрата вважається найстрашнішою і тим сильніше він буде за неї триматись. Сповзання до авторитаризму стає великою спокусою для можновладця і великою небезпекою для суспільства. У недорозвинутих суспільствах це породжує вождизм, веде до тоталітаризму, деградації правлячої верхівки і влади, деградації суспільної свідомості, деградації суспільних відносин і до загальної кризи суспільства [5].

Любов, як прояв людських почуттів не вимагає від людини ні зусиль, ні аскези. Любов’ю пронизані всі рівні свідомості – від найнижчого до найвищого, любов’ю освячені відношення між людьми, відношення у сім’ї, відношення між батьками і дітьми, і всі інші відношення людини і природи. Любов є великою силою життя. Недарма християнська релігія пропагує любов як спасіння, як шлях до Раю. Люблячій людині нічого не потрібно,

вона віддає. Природа задоволення змінює свій вектор напрямку на протилежний. Людина отримує велике задоволення від того, що вона робить когось щасливим.

Тільки розширення свідомості дає можливість змінити егоїстичну спрямованість отримання задоволення за рахунок інших. Велику роль в цьому може відіграти релігія і творчість.

Сповідуючи релігію, людина орієнтується на відкриття в собі Божих якостей, стає здатною очистити свою свідомість від темних вібрацій нижчих рівнів, долучитись до великого джерела духовної радості і відновити внутрішню рівновагу, але практика духовних вчень і релігій вимагає від людини аскези, тобто, добровільної і свідомої відмови від певних видів як духовного, так і фізичного задоволення, накладає на неї багато тілесних обмежень. Вона розглядає земне життя людини як щось тимчасове і неістинне, що суперечить природі людини.

Висновки. Найвищою формою отримання задоволення є творчість, не як досягнення якогось бажання, не як ментальний процес, а як переживання, прояв людських здібностей, духовний ріст. Творчість має місце на всіх рівнях свідомості: від найнижчого до найвищого. Це прояв психічного, істинна субстанція людини, внутрішня і наполеглива праця над собою, яка супроводжується очищенням свідомості від важких темних вібрацій, її розширенням і одночасно звільненням потенційної радості в людині. Задоволення як прояв вітальних вібрацій в людині нейтралізується і наповнює людину чистою духовною радістю. Тільки творчі люди, розширивши свідомість, здатні отримувати безпосередні знання із Всеосяжного Розуму, “поділитись” ними з суспільством і змінити умови життя. І це усе щастя розділеної радості.

Література

1. Гусейнов А. А., Апресян Р. Г. Этика / А. А. Гусейнов, Р. Г. Апресян. – М. : Гардарика, 1998. – 461 с.
  2. Ніцше Ф. Генеалогія морали / Ф. Ніцше. – СПб. : Азбука, 2013. – 224 с.
  3. Сатпрем. Шри Ауробиндо, или Путешествие сознания. – СПб. : Изд-во Алтея, 1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://psylib.org.ua/books/satpr01/txt_0.htm
  4. Татаркевич В. Історія філософії / В. Татаркевич. – Львів : свичадо, 1997. – Т. 1. Антична й середньовічна філософія. – 456 с.
  5. Філософія політики. Короткий енциклопедичний словник / ред. колегія : Л. В. Губерський, В.П. Андрущенко, М.І. Бойченко та ін. – К., 2002.
  6. Фромм Е. Мати або бути / Е. Фромм. – К. : Український письменник, 2010. – 200 с.
- Отримано 14.01.2015

Summary

Zhulinsky Mykola. Psychological hedonism as the meaning of life.

This article analyzes the meaning of life, depending on the level of consciousness and pleasure that meets these levels of consciousness, from the standpoint of spiritual philosophy of Sri Aurobindo.

Keywords: *hedonism, frontal entity, consciousness, true self, consciousness's plans.*